

Opgave i TM2509

Bacheloropgave

10 ECTS-point

Kursus: Bachelor i Teologi og Mission

Kandidat: Søren Lodberg Jensen

Vejleder/faglærer: Jakob Valdemar Olsen

Godkendt opgaveordlyd:

Evig, almægtig og fri

En undersøgelse af relationen mellem Guds forudviden og menneskets frie vilje i molinisme

6599 ord eksklusive forside, indholdsfortegnelse og litteraturliste

Fjellhaug International University College

Forår 2019

INDLEDNING

Gud er alvidende.

Mennesket har en fri vilje.

To udsagn, som de fleste kristne umiddelbart vil nikke bekræftende til, men også to udsagn, som gennem historien har forvoldt ikke så få teologer og andre interesserede store anstrengelser og dyb anfægtelse. Jeg selv er ingen undtagelse.

Hvis Gud er almægtig og alvidende – og dermed også kender (og måske endda har forudbestemt) fremtiden, giver det så mening at tale om, at mennesker har en fri vilje? Hvis ikke, så lider tanken om menneskets ansvar for synd et alvorligt knæk.

Men hvis mennesket er fuldstændig frit i sine beslutninger, giver det så mening at tale om en Gud, som er alvidende og almægtig? Hvis ikke, så sættes hele vores gudsbegreb pludselig på spil.¹

Det er dette store og klassiske spørgsmål jeg vil undersøge i denne opgave. Det er klart, at en opgave af denne størrelse ikke kan udtømme en så omfattende og vedvarende diskussion. Jeg vil kort redegøre for nogle af de klassiske bud på et svar, set fra hhv. en deterministisk vinkel, en vinkel med simpel forudviden og en vinkel som vægtlægger Guds åbenhed. Men opgavens centrale omdrejningspunkt vil være en mindre kendt retning, molinismen, som hævder at placere sig i midten, og favne bredt til begge sider. Diskussionen omkring molinisme er tiltaget, især på det amerikanske kontinent, de senere år. Det er derfor bemærkelsesværdigt, at molinisme stort set er gået under radaren i dansk, ja endog skandinavisk sammenhæng, hvilket har været endnu en motivation for at angribe denne opgave.

Jeg vil indledningsvist pointere, at de forskellige grupperinger i praksis sjældent kan opstilles med så skarpe skel, som tilfældet er i denne opgave. Nogle af beskrivelserne kan fremstå en anelse karikerede, men hensigten er at redegøre for de forskellige standpunkter i sin 'reneste' form, for således at få fremhævet forskellene så klart som muligt.

Opgaven vil i høj grad være af religionsfilosofisk art, men der vil også være bibelteologiske og systematisk teologiske elementer undervejs.

BEGREBSAFKLARING

Inden vi giver os i kast med selve undersøgelsen, er der en række begreber vi må have defineret. Det er især vigtigt, at forskellen på 'sikkerhed', 'nødvendighed' og 'kontingens' står klart.

Sikkerhed

Den spanske talemåde "que será, será" forklarer meget godt, hvad det vil sige, at en fremtidig begivenhed sker med sikkerhed. Det, der vil ske, vil ske. Som Picirilli forklarer det, så kan det stilles på en matematisk formel med to lige sider. Sætningen "det, der vil ske, vil ske" siger ikke mere end $4=4$. Ligeledes siger sætningen "det, der vil ske, sker med sikkerhed" ikke mere end " $4 = \text{med sikkerhed } 4$."²

Nødvendighed

Nødvendige udsagn er, i konteksten af denne opgave, de udsagn, som umuligt kan forholde sig anderledes. Hændelser, som er direkte forårsaget af nogen/noget, som ikke giver andre muligheder.³ "Kaffen er sort eller

¹ Basinger 1993, 55

² Picirilli 2000, 262

³ Picirilli 2000, 262

ikke sort” er et (tomt) nødvendigt udsagn, mens ”kaffen er sort” er et kontingent udsagn, som kan forholde sig anderledes.

Kontingens

Kontingens kommer af det latinske *contingentia*⁴ Ordets danske betydning kan fremstå lidt uklart, og flere vælger at bruge ’tilfældighed’ som erstatning. Men kontingens-begrebet er mere nuanceret end som så. En proposition er kontingent hvis, og kun hvis der er flere mulige udfald.⁵

Ud fra disse definitioner kan vi konstatere, at alle fortidige, nutidige og fremtidige hændelser er sikre. Ellers ville de ganske simpelt ikke *være* fortidige, nutidige eller fremtidige. Nogle af disse sikre hændelser er *kontingente*, fordi de sker på baggrund af frie, åbne valg, mens andre af disse sikre hændelser er *nødvendige*, fordi de har en direkte årsag der ikke åbner for andre muligheder.⁶

Enhver proposition er enten nødvendigvis sand, nødvendigvis falsk eller kontingent, og ingen propositioner falder i mere end én af disse kategorier.⁷ Desuden kan en proposition ikke skifte kategori: ”no contingent proposition ever ’becomes’ necessary or impossible.”⁸

Derudover er følgende begreber også vigtige gennem opgaven:

Kontrafaktisk

I min brug af dette udtryk følger jeg Craigs definition, “counterfactuals are conditional statements in the subjunctive mood.”⁹ Umiddelbart tænker man, at det kontrafaktiske henviser til det, som aldrig vil ske. Men i denne diskussion, omhandlende molinisme og mellemviden, må begrebet dække over alle ”hvad nu hvis...”-sætninger, også de, som kommer til at ske i virkeligheden. Ellers ville viden om det kontrafaktiske først være logisk muligt for Gud at erfare gennem sin frie viden,¹⁰ fordi han først måtte vide hvilken verden der blev realiseret.¹¹

Kompatibilisme

Kompatibilisme er det standpunkt, at idéen om menneskets frie vilje og teistisk determinisme er kompatible. Altså er et menneske frit og ansvarligt, selv i de handlinger som Gud direkte griber ind og forårsager.¹² Dette standpunkt har en stærk vægtlægning af Guds suverænitet og almagt.

Inkompatibilisme / indeterminisme

Inkompatibilister mener derimod ikke, at idéerne om fri vilje og streng teistisk determinisme kan forenes. Her kan både være tale om hårde determinister, som fuldstændig afviser enhver tanke om menneskers frie vilje, og den gruppe jeg kommer mest til at beskæftige mig med, nemlig indeterminister. Det er dem, som fastholder at mennesker har en fri vilje, men som ikke vil acceptere kompatibilisternes tanke om, at et menneske kan handle frit, når handlingen er forudbestemt. Der må være flere mulige måder at handle på, før en handling kan siges at være fri.¹³

⁴ Olsen 2017, 245

⁵ Swartz 2019

⁶ Picirilli 2000, 263

⁷ Swartz 2019

⁸ Swartz 2019

⁹ Boyd m.fl. 2009 Loc. 1466

¹⁰ De forskellige aspekter af Guds viden udfoldes senere, se side 6

¹¹ Tiessen 2007, 345–46

¹² Basinger 1993, 56

¹³ Basinger 1993, 56

Indeterminister har altså en stærk vægtlægning af menneskets frie vilje, men for nogle indeterminister er det ikke ensbetydende med, at man ikke stadig kan vægtlægge Guds suverænitet og kontrol lige så højt som kompatibilisterne. Basinger henviser til R. B. Kuiper, og taler om dette som et uløseligt paradoks for den menneskelige forstand, som blot må accepteres.¹⁴ Det ville være 'let' at erklære sig enig, og tilføje dette paradoks til samme kategori af uløselige paradokser som treenighedslæren og læren om Kristi to naturer. Men måske er paradokset ikke helt uløseligt. Måske findes der en anden mulighed...

PRÆSENTATION AF MODSTÅENDE FLØJE

Opgaven vil som bekendt dreje sig om molinisme. For at kunne placere molinismen i konteksten af forskellige tolkninger, vil jeg dog begynde med en kort redegørelse af et par andre klassiske ståsteder, angående spørgsmålet omkring Guds forudviden og menneskets frie vilje,

CALVINISME

Når jeg taler om de forskellige fløje, skal det forstås i en bred forstand, på samme måde som fx Hasker kategoriserer.¹⁵ Her er ikke tale om calvinisme som en historisk korrekt betegnelse, men der hentydes til det brede felt af grupper, som har et grundlæggende deterministisk syn på relationen mellem Gud og mennesker, med rødder hos fx Calvin, Aquinas og Augustin. Som syllogisme kan denne position opstilles således:¹⁶

1. Alle begivenheder, som Gud ved forud om fremtiden, er determineret af Gud.
2. Alle fremtidige frie handlinger er begivenheder, som Gud ved forud om fremtiden.
3. Alle fremtidige frie handlinger er determineret af Gud. (Fra 1 og 2)

Her er tale kompatibilisme, og umiddelbart kan resultatet virke selvmodsigende. Hvordan kan handlinger, som er determineret af Gud, samtidig være frie? Hvordan kan en retfærdig Gud holde mennesket til ansvar for handlinger, som han selv styrer?¹⁷ Calvinister har intet problem med at forklare Guds suverænitet og forudviden, da Gud har forudbestemt alle hændelser. I stedet er spørgsmålet, om man kan tale om reel frihed.

Løsningen for calvinister er ikke at benægte fri vilje, men at revurdere hvad det vil sige at have fri vilje og moralsk ansvar. Nogle vil mene, at frihed netop er at være dér, hvor Gud har bestemt dig til at være. Andre calvinister skelner mellem den primære og den sekundære årsag til forskellige hændelser, hvor menneskets frie vilje placeres i sidstnævnte kategori.¹⁸ Som Hasker formulerer det i sin kritik af calvinismen: "God is not responsible *for ordering the Holocaust*, because God did not order the Holocaust. But God is responsible for *Hitler's having ordered the Holocaust*, and also for *the Holocaust's having occurred*, since each of these is the outcome of a deterministic process freely and knowingly set up by God."¹⁹ Fri vilje kommer let til at virke som en illusion – det lader til, at det kontingente ikke findes i calvinismen - og man kan diskutere, om det moralske ansvar for synd og ondskab på denne måde ikke kommer til at ligge hos Gud? "Perhaps it's not so much that God is not as good as we had supposed, as that the Holocaust is not as bad as we had supposed."²⁰

¹⁴ Basinger 1993, 57

¹⁵ Hasker 2004, 110

¹⁶ Jakobsen 2013, 111–12

¹⁷ Hasker 2004, 99

¹⁸ Picirilli 2000, 265–67

¹⁹ Hasker 2004, 111

²⁰ Hasker 2004, 111

ARMINIANISME

Folk, som går ind for tanken om simpel forudviden er, i modsætning til calvinisterne, inkompatibilister. Som syllogisme kan tanken stilles op på følgende måde:²¹

1. Ingen fremtidige frie handlinger er determineret af Gud
2. Alle fremtidige frie handlinger, er begivenheder, som Gud forud ved om fremtiden
3. Ikke alle begivenheder, som Gud ved forud om fremtiden, er determineret af Gud (Fra 1 og 2)

Samme syllogisme kan også bruges om molinisme, men som vi skal se senere, ligger forskellen i *hvornår* Guds viden indtræffer.

Picirilli, som er arminianer, mener, at Gud kender til alle fremtidige begivenheder, men at fremtidens åbenhed ikke bringes i fare af den grund. Det er, ifølge Picirilli, denne form for arminianisme, som Arminius selv var fortaler for,²² og også i den forbindelse jeg vil omtale arminianisme i denne opgave. Tanken bygger på, at Gud har forudviden om alt, hvad der vil ske i fremtiden. Før (i logisk forstand) Gud besluttede at skabe, var der ingen verden, og derfor var der ikke noget for Gud at vide om verden. Først efter (i logisk forstand) at have skabt verden, kunne Gud vide, hvordan fremtiden ville se ud.²³ Guds forudviden bygger, ifølge arminianerne, på hans frie viden, som jeg vil præsentere lidt senere.

Arminianere har intet problem med at gøre rede for menneskets frie vilje. I stedet virker det til, at man må gå på kompromis med Guds suverænitet. For hvis Gud først kender fremtiden logisk efter skabelsen, så virker det tilfældigt, hvilken verden han har skabt. Han kan have været heldig, så de beslutninger, som mennesker træffer i sin frihed, stemmer fuldstændig overens med den verden han havde ønsket at skabe, men han kan også have fået en negativ overraskelse, og være blevet skuffet.²⁴ En Gud, som må håbe på at have heldet med sig, må siges at mangle en del suverænitet i forhold til det gudsbillede vi møder hos calvinisterne.

ÅBEN TEISME

Åben teisme er en relativ ny retning, selvom de idehistoriske rødder går langt tilbage. Retningen har i de senere år fået god vind i sejlene. Denne opgaves grove inddelinger kommer især til syne hér, idet fx mange arminianere vil sige, at de i praksis er tilhængere af åben teisme.

Åben teisme lægger, ligesom arminianerne, stor vægt på den menneskelige frihed. Som syllogisme kan det stilles op på følgende måde:²⁵

1. Alle begivenheder Gud ved forud om fremtiden, er determineret af Gud.
2. Ingen fremtidige frie handlinger er determineret af Gud.
3. Ingen fremtidige frie handlinger, er begivenheder, som Gud ved forud om fremtiden.

Tilhængere af åben teisme er således inkompatibilister. Ligesom arminianismen kritiseres retningen fra calvinistisk side for, at Gud i åben teisme er mindre suveræn end den i calvinistiske tradition. Men der er en væsentlig forskel på arminianismen og åben teisme. Her taler man om en Gud som tager risici. Gud kunne sagtens have forudbestemt alt, som calvinisterne mener, hvis han ville. Men fordi han i sin godhed fandt en verden med menneskelig fri vilje mere ønskværdig, end en verden hvor han har al kontrol,²⁶ har han frivilligt

²¹ Jakobsen 2013, 112

²² Picirilli 2000, 259

²³ Basinger 1993, 58–59

²⁴ Basinger 1993, 58–59

²⁵ Jakobsen 2013, 112

²⁶ Hasker 2004, 101

valgt at begrænse sig selv, ved at skabe mennesker med en fri vilje til at påvirke deres eget liv og deres omgivelser.²⁷ Fremtiden er åben, selv for Gud.

Et andet argument i åben teisme er, at selvom Gud ikke har forudviden om fremtidige frie handlinger, så er det ikke ensbetydende med, at han ikke er alvidende. Spørgsmålet er blot, hvad 'al viden' betyder. Gud ved alt, hvad der er logisk muligt at vide. Men det er ikke logisk muligt for Gud at have forudviden om fremtidige frie handlinger, for så ville handlingen ikke være fri. Argumentet opstilles således:²⁸

- a) Det er en sandhed nu, at X vil ske i morgen
- b) Det er umuligt, at Gud på noget tidspunkt skulle tro på noget som ikke er sandt, eller mangle viden om noget som er sandt.
- c) Gud har altid vidst, at X (fra a og b).
- d) Hvis Gud altid har vidst noget, er det ikke muligt for nogen at gøre sådan, at Gud ikke altid har vidst det. (Fortidens uforanderlighed).
- e) Det er ikke muligt at gøre sådan, at Gud ikke altid har vidst X (fra c og d).
- f) Det er ikke muligt, at Gud altid har vidst X, og X ikke sker.
- g) Det er ikke muligt, at X ikke sker (fra e og f), altså kan X ikke være en fri handling.

Om argumentet holder, vil jeg undersøge senere.

Åben teisme bryster sig desuden af, at man som de eneste tager Guds emotionelle side seriøst. Når vi i Bibelen læser om Guds følelser, forklares det ofte med antropomorfisme.²⁹ Ifølge åben teisme er der utvivlsomt meget antropomorfisme i Bibelen, for vi kan ikke blot tilskrive Gud vores enkle, menneskelige følelser. Men de følelser, som vi ser Gud blive tilskrevet, ville sandsynligvis have været anderledes, hvis Gud havde haft forudviden om frie handlinger. Fx havde den fortabte søns far ikke haft grund til at spejde efter sin søn i bekymring. Han ville jo vide på forhånd, hvornår han ville vende hjem.³⁰ Dette er et af de stærkeste argumenter for åben teisme. Når Gud siger i 1 Sam 15:11 "Jeg fortryder, at jeg har gjort Saul til konge," vil mange, pga. deres billede på Guds suverænitet og alviden, prøve at omgå, hvad teksten egentlig siger, ved at tale om antropomorfisme og lign., mens åben teisme i stedet vil sige, at selvom det kan virke paradoksalt i vores tænkemåde, så kan man godt være alvidende og stadig fortryde en beslutning.³¹

MOLINISME

Molinisme har sine rødder hos den spanske jesuitermunk, Luis de Molina (1535-1600). Molina ønskede at gyde olie på vandende i en diskussion, som stod mellem den nyoprettede jesuiterorden, som var forsvarere af den frie vilje, på den ene side, og dominikanerne, som forsvarede Guds suverænitet, på den anden side. Molinas forsøg på at forene de stridende parter med udgivelsen af sin *Concordia* førte dog blot til endnu større kontroverser, hvilket i flere omgange førte til pavens indblanding. I 1607, hvor Molinas tanker stadig bredte sig efter hans død, forbød pave Paul V de stridende parter at kalde hinanden kættere, og lagde op til, at bispesædet i Rom skulle komme med en afklaring på problemet på et (endnu ikke indtruffet) belejligt tidspunkt.³²

²⁷ Hasker 2004, 152–53

²⁸ Hasker 2004, 103

²⁹ Craig 2000, 40

³⁰ Hasker 2004, 106

³¹ Boyd m.fl. 2009 Loc. 248

³² Molina 1988, vii–viii

Mens Molinas eget sigte udelukkende var en diskussion internt i den katolske kirke, så er hans tanker og idéer nået bredt ud til både omfavnelse og ringeagt, også i evangelikale kredse. Det til trods for, at det stadig kun er del IV af *Concordia* som er blevet oversat til engelsk, måske fordi Molinas latin mildest talt var kluntet.³³ Som nævnt i indledningen er molinisme dog endnu ikke slået igennem i den teologiske diskussion på vores skandinaviske breddegrader.

GUDS VIDEN

Guds viden er det centrale emne i molinismen. At Gud har viden om fortiden og nutiden er ikke en påstand, som vil vække stor opsigt. Bibelen beskriver også, at Gud har viden om fremtiden, fx gennem de mange profetier i GT. I Esajas 41:23 gøres viden om fremtiden sågar til en test for at afprøve falske guder mod den sande Gud,³⁴ og i Salme 31:2 siger David ”på lang afstand er du klar over min tanke”, hvor ”på lang afstand” kan forstås som en temporal afstand.³⁵ Ikke bare begivenheder, men selv menneskets tanker kender Gud lang tid i forvejen.

Traditionelt har man opdelt Guds viden i to kategorier: Naturlig viden og fri viden. Men Molina bragte endnu et aspekt af Guds viden på banen, nemlig mellemviden.

For at kunne fange det essentielle i Molinas tanker, må konceptet omkring logisk prioritet stå klart. Man taler om, at Guds viden optræder i forskellige momenter, men ikke i en temporal, kronologisk forstand. Guds naturlige viden optræder logisk før Guds frie viden, men det betyder ikke, at der har været et tidspunkt, hvor Gud har manglet viden. Gud er uforanderlig, og der føjes ikke ny viden til ham. Men i logisk rækkefølge kommer naturlig viden før fri viden.³⁶

NATURLIG VIDEN

I Guds naturlige viden finder vi alle nødvendige sandheder. Matematiske sandheder, logiske sandheder osv., samt Guds viden om, hvad alle mulige skabninger frit *kunne* gøre, i alle mulige situationer.³⁷ Hvis Gud ikke havde denne viden, kunne han ganske simpelt ikke kaldes Gud.³⁸ Guds naturlige viden er logisk *før* hans beslutning om at skabe verden.

FRI VIDEN

I Guds frie viden befinder sig viden om den verden, som Gud rent faktisk har skabt. Denne viden er logisk *efter* skabelsen. Indholdet af den frie viden er, i modsætning til den naturlige viden, ikke nødvendig, men den er betinget af den verden, som Gud har skabt.³⁹ Gud kunne have valgt at skabe en anderledes verden, men på baggrund af den verden han har skabt, ved han, hvordan denne verden vil udfolde sig, ned til mindste detalje.⁴⁰ Den frie viden er altså betinget af Guds vilje i skabelsen.

MELLEMVIDEN

Det sidste aspekt af Guds viden, som Molina argumenterer for, er mellemviden. Den naturlige viden handler om, hvad alle mulige skabninger frit *kunne* gøre, og er således fuldstændig ubetinget. Men Guds mellemviden er

³³ Molina 1988, x

³⁴ Craig 2000, 29

³⁵ Craig 2000, 31

³⁶ Flint 2006, 37

³⁷ Molina 1988, 168

³⁸ Craig 2000, 129

³⁹ Craig 2000, 130

⁴⁰ Molina 1988, 168

betinget af menneskers frie vilje, og derfor indeholder mellemviden viden om, hvad alle mulige skabninger frit *ville* gøre i enhver given situation, altså viden om det kontrafaktiske.⁴¹

Et af de klareste bibelske eksempler på Guds viden om det kontrafaktiske finder vi i 1 Sam 23:6-13. Hvis vi læser Guds ord som simpel forudviden, ville det betyde at Gud tog fejl. Men hvis vi læser ordene i lyset af mellemviden, så er det en indikation på hvad der *ville* være sket, *hvis*...⁴² Gud vidste, at *hvis* David ville blive i Ke'ila, så *ville* Saul komme efter ham, og *hvis* Saul ville komme efter ham, så *ville* Ke'ilas indbyggere udlevere ham.

Mange teologer vil bekræfte, at Gud har viden om kontrafaktiske hændelser.⁴³ Der hvor Molinas tanke adskiller sig er, at denne viden, ifølge Molina, er logisk *før* verdens skabelse, og er derfor ubetinget af Guds vilje.⁴⁴ Mellemviden er i stedet betinget af menneskers frie vilje, og er således heller ikke en logisk nødvendig viden som kan kategoriseres som naturlig viden. Molina placerer derfor Guds viden om det kontrafaktiske *mellem* Guds naturlige viden og Guds frie viden, deraf navnet *scientia media*, mellemviden.⁴⁵

Sat op i en logisk rækkefølge ser det altså således ud:

- ◆ Gud ved, gennem sin naturlige viden, hvad enhver mulig skabning *kunne* gøre i enhver given situation.
- ◆ Gud ved, gennem sin mellemviden, hvad enhver mulig skabning frit *ville* gøre i enhver given situation.
- ◆ På baggrund af sin mellemviden skaber Gud den verden han ønsker.
- ◆ Gud ved, gennem sin frie viden, på baggrund af skabelsen af den ønskede verden, hvordan den aktualiserede verden vil udfolde sig.

Ved hjælp af sin mellemviden kan Gud frit vælge den verden han vil skabe, ud fra hvordan mennesker frit vil agere. Således bevarer man en stærk vægtlægning af både menneskets frie vilje, og af Guds suveræne forudviden og kontrol. Vi skal nu kigge på nogle af de spørgsmål som er blevet rejst, i forbindelse med Molinas tanker om mellemviden.

KAN ET UDSAGN OM FREMTIDEN HAVE SANDHEDSVÆRDI, FØR HANDLINGEN DET REFERERER TIL?

Et af de punkter, hvor teorien om forudviden af det kontingente har mødt modstand, er i spørgsmålet omkring hvorvidt det overhovedet giver mening at tale om, at udsagn om fremtiden kan have sandhedsværdi nu.⁴⁶ Fx har Arthur Prior, som sandsynligvis har været stor inspiration for åben teisme, argumenteret for, at ligesom Gud umuligt kan vide at $2+5=5$, fordi $2+2\neq 5$, så kan Gud ikke vide hvordan et menneske vil bruge sin frie vilje, fordi der ikke er nogen beslutning at have viden om, før beslutningen er truffet.⁴⁷ Tanken er følgende:⁴⁸

1. Et udsagn kan kun være sandt, hvis det stemmer overens med virkeligheden
2. Fremtiden eksisterer endnu ikke i virkeligheden
3. Et udsagn om fremtiden kan ikke stemme overens med en fremtid, der endnu ikke eksisterer

⁴¹ Molina 1988, 168

⁴² Craig 2000, 132

⁴³ Boyd m.fl. 2009 Loc 1474

⁴⁴ Flint 2006, 40–41

⁴⁵ Olsen 2017, 234

⁴⁶ Dette problem løses nemt, hvis man er tilslutter sig B-teorien om tid, hvor oplevelsen af tiden som et temporalt, kronologisk begreb er en illusion. Det er en diskussion, som det ikke er muligt at udfolde nærmere i en opgave som denne, men jeg vil tage udgangspunkt i den stadig almene A-teori, hvor tiden består af fortid, nutid og fremtid. Craig 2000, 120

⁴⁷ Jakobsen 2013, 111

⁴⁸ Craig 2000, 56

4. Derfor kan udsagn om fremtiden ikke være sande

Men denne tanke bygger på en misforståelse af korrespondanceteorien om sandhed. Kun udsagn i præsensform kræver, ifølge korrespondanceteorien, at den pågældende ting eller hændelse eksisterer i virkeligheden. Udsagnet ”jeg drikker kaffe” er sandt hvis, og kun hvis jeg rent faktisk drikker kaffe lige nu. Men et udsagn i imperfektum, ”jeg drak kaffe i onsdags” er sandt hvis, og kun hvis jeg drak kaffe i onsdags. Ligeså er et udsagn om fremtiden sandt hvis, og kun hvis det stemmer overens med hvad der vil ske i fremtiden, og et udsagn om en kontrafaktisk begivenhed er sandt hvis, og kun hvis det stemmer overens med, hvad der *ville* ske i fremtiden *hvis*... Det er ikke et krav, at et udsagn refererer til noget som eksisterer nu, men blot at det, som der refereres til, faktisk *ville* ske i de omstændigheder, som udsagnet refererer til.⁴⁹ Et krav om, at et udsagn om fremtiden må korrespondere med nutiden kan ikke understøttes.

Desuden virker det besynderligt at tale om, at et udsagn skulle ændre status fra ikke-sandt til sandt.⁵⁰ Det er svært at forestille sig, at udsagnet ”det regner i dag” er sandt, hvis ikke udsagnet ”det bliver regnvejr i morgen” var sandt i går!⁵¹

Der findes altså gode argumenter for, at udsagn om fremtiden kan have sandhedsværdi, og at Gud således kan have denne form for viden.

KAN EN HANDLING VÆRE FRI, HVIS DEN VIDES PÅ FORHÅND?

Nu har vi argumenteret for, at Gud kan have viden om det fremtidigt kontingente. Men et spørgsmål med rødder tilbage til Augustin⁵² går på, om en person kan handle i frihed, hvis det på forhånd vides hvad han vælger?

Hvis nogen rent faktisk *vidste*, at du ville gøre P og ikke Q i morgen, ville det så ikke betyde, at du i morgen måtte gøre P? Hvis Gud på forhånd *ved*, hvordan alle frie skabninger frit vil agere, i enhver given situation, betyder det da ikke, at friheden blot er en illusion?⁵³ For hvis Gud ved, at du i morgen vil gøre P, men du i stedet gør Q, så er Guds viden ikke perfekt, som det påstås.

Tanken tager udgangspunkt i, som vi så i forrige afsnit, at et udsagn ikke kan ændre status fra sand til ikke-sand. Hvis det er sandt i morgen, at du gør P, så er det også sandt nu, at du i morgen vil gøre P. Hvis det er sandt nu, at du i morgen vil gøre P, så er det ikke muligt for dig i morgen at gøre ikke-P.

Vi så Haskers argument udformet i afsnittet omkring åben teisme. Udfordringen for molinisme er, med Haskers ord, at forklare: Gud har altid har vidst, at jeg vil gøre P. Hvordan er det da muligt for mig at gøre således, at Gud *ikke* altid har vidst, at jeg vil gøre P.⁵⁴ Umiddelbart er der tre alternativer:⁵⁵

1. Jeg kan gøre Guds viden falsk (men det er ikke muligt, for Guds viden er sand)
2. Jeg kan udslette Guds tidligere viden (men det er ikke muligt at gøre sådan, at noget som en person vidste i fortiden, ikke længere er noget som den person vidste i fortiden.)

⁴⁹ Craig 2000, 56–57

⁵⁰ Swartz 2019

⁵¹ Craig 2000, 58

⁵² Boyd m.fl. 2009, 860

⁵³ Swartz 2019

⁵⁴ Craig 2019

⁵⁵ Craig 2000, 52

3. Jeg kan slette Guds tidligere eksistens (men det er ikke muligt at gøre sådan, at en person som eksisterede i fortiden, ikke længere eksisterede på den tid)

Men for molinisme er Guds forudviden ikke *årsagen* til udfaldet af menneskets frie handlinger. Guds viden er perfekt, og alt hvad Gud ved forud om fremtiden er sikkert. Men sikkerhed er, som bekendt, ikke ensbetydende med nødvendighed. Gud kender fremtiden, ikke fordi fremtiden vil ske med nødvendighed, men fordi fremtiden vil ske med sikkerhed.⁵⁶

Hvis jeg i morgen vil gøre P, så er det sikkert, at jeg i morgen vil vælge P (Ligesom 4 = med sikkerhed 4), og det ved Gud. Men hvis jeg i morgen vil vælge Q, så er det sikkert, at jeg i morgen vil vælge Q, og så vil Gud vide det.⁵⁷ Beslutningen er 100% mit frie valg, men uanset hvad jeg frit vælger, så ved Gud på forhånd hvad jeg frit vil vælge. Jeg har mulighed for at vælge enten P eller Q, men det jeg vælger, vil jeg vælge med sikkerhed (og ikke med nødvendighed).⁵⁸ Vi må passe på ikke at blande hvad vi *vil* gøre sammen med hvad vi *kan* gøre.

Det giver os en fjerde mulig løsning på problemet:

4. Jeg kan handle anderledes, og hvis jeg *ville* handle på den måde, så *ville* Gud have vidst det i stedet.⁵⁹

I modsætning til calvinisme, så er menneskers frie handlinger ifølge molinisme ikke determineret af Gud, men de er virkelig frie. Gud opretholder sin kontrol ved at aktualisere lige nøjagtig den verden, hvori ethvert individ havner i de omstændigheder, hvor de frit træffer de valg, som Gud har kendt på forhånd.

MELLEMVIDEN OG DET ONDES PROBLEM

Tilhængere af åben teisme og arminianisme har umiddelbart lettere ved at forklare det ondes problem end calvinister og molinister. De kan påstå, at Gud, i det logiske moment da han skabte verden, ikke vidste, hvordan mennesker ville bruge sin frie vilje, og dermed ikke vidste, at de ville bruge den til ondskab.

Hvis Gud virkelig på forhånd vidste, med sin naturlige viden, hvordan alle mennesker frit *kunne* agere i enhver given situation, og med sin mellemviden vidste, hvordan alle mennesker frit *ville* agere i enhver given situation, hvorfor valgte han så at skabe lige præcis en verden, hvor Hitler blev placeret i lige præcis de omstændigheder der gjorde, at han blev leder af Tyskland og initiativtageren til Holocaust? ⁶⁰

Her er det vigtigt at huske på, at der er forskel på hvordan ethvert menneske frit *kunne* agere i en given situation, og hvordan ethvert menneske frit *ville* agere i en given situation. Selvom det er logisk muligt at forestille sig en verden, hvor Hitler som leder af Tyskland frit ville have kæmpet for jødernes rettigheder, så er det ikke ensbetydende med, at der i praksis var en verden, hvor Hitler ville bruge sin frie vilje på den måde.

Plantinga arbejder med en teori om “transworld depravity.” Som vi skal se senere, er det dog ikke en teori, som har opbakning fra Molina selv. Ifølge Plantinga er en person ‘transworld depraved’, hvis der ikke findes en mulig verden, hvor denne person ikke ville udføre en moralsk forkert handling. At Gud skaber en verden på baggrund af sin mellemviden, betyder altså ikke, at Gud kan få lige præcis den verden han ønsker, hvor alle kun gør gode ting. Men det betyder, at han kan få lige præcis den verden han har planlagt at få.⁶¹ Gud har haft et uendeligt

⁵⁶ Flint 2006, 45

⁵⁷ Newcombs paradoks er et beslutningsteoretisk tankeeksperiment i filosofien, som fungerer glimrende som allegori til problemet. Der er dog desværre ikke plads til en fyldestgørende udfoldelse af eksperimentet i denne opgave. Craig 2000, 105–6

⁵⁸ Picirilli 2000, 265

⁵⁹ Craig 2000, 70

⁶⁰ Hasker 2004, 115–16

⁶¹ Hasker 2004, 154

antal logisk mulige verdener at vælge i mellem, på baggrund af sin naturlige viden. Disse muligheder er blevet indskrænket på baggrund af hans mellemviden om, hvordan mennesker ville bruge deres frie vilje. Mellem disse verdener må Gud vælge at skabe en verden, og derigennem tillade visse onde handlinger. Grunden til, at han har valgt lige præcis den verden, som han har valgt, kan muligvis være, at enhver anden verden, som det var muligt for Gud at skabe, ville være fyldt med endnu mere ondskab.⁶²

Det er ikke Gud, der er årsagen til ondskaben i verden, men han tillader den, fordi det var denne verden han ønskede at skabe. "God is certainly familiar with the truth that you can't make an omelet without breaking eggs, and God has specifically chosen which eggs will get broken in order to make this most excellent of omelets."⁶³ Husk hvad Josef sagde til sine brødre i Egypten: "I udtænkte ondt mod mig, men Gud vendte det til det gode." (Gen. 50:20 D92)

MOLINISME OG SOTERIOLOGI

Mange har taget afstand fra Molinas tanke om mellemviden med den begrundelse, at en stærk vægtlægning af fri vilje automatisk medfører en synergistisk soteriologi, hvilket ikke stemmer overens med Paulus i fx Ef 2:8.

Allerede i oldkirken finder vi de første diskussioner om, hvorvidt frelsen er monergistisk eller synergistisk af natur. Det var i den forbindelse, at Augustin 'opfandt' arvesyndslæren. Ifølge ham var Adam udstyret med en 'prima libertas', som satte ham i stand til at modstå slangens fristelse. Efter syndefaldet bortfalder denne første frihed, og mennesket er åndeligt dødt og ude af stand til at vælge Gud til, uden hjælp fra Gud selv.⁶⁴ Pelagius, derimod, hævdede, at mennesket gennem Adams syndefald kun har en tendens til at synde, men stadig har bevaret sin frihed til at gøre det gode.⁶⁵ En lignende diskussion finder vi også fra reformationstiden mellem Erasmus af Rotterdam og Martin Luther, som argumenterede for 'den trælbundet vilje'. I CA art.18 er det blevet formuleret således: "Om den frie vilje lærer de, at den menneskelige vilje har en vis frihed til at øve borgerlig retfærdighed og vælge i spørgsmål, der falder ind under fornuften. Men den har ikke kraft til uden Helligånden at øve Guds retfærdighed eller den åndelige retfærdighed."⁶⁶ Syndefaldet førte til, at mennesket mistede sin frie vilje og er bundet, når det gælder det åndelige, men bevarede sin frie vilje på det mellemmenneskelige plan.

Molina, som var Jesuit, er ofte blevet skudt i skoene at være semi-pelagianist.⁶⁷ Der er ingen tvivl om, at Molinas hamartiologi ikke er lige så radikal som den augustinske eller lutherske.⁶⁸ I en calvinistisk forståelse er nåden uimodståelig – det bliver den nødt til at være, pga. menneskets åndelige død. Men for Molina bliver nåden først effektiv, når den ikke møder afvisning hos mennesket.⁶⁹ Men frelsen sker stadig på Guds initiativ, og mennesket må modtage Guds nåde. Denne nåde er ikke uimodståelig, mennesket har stadig sin frihed til at afstå fra nåden. Kenneth Keathley har brugt følgende eksempel: Du vågner op i en ambulance på vej til hospitalet. Du har tydeligvis brug for lægehjælp. Hvis du ikke gør noget, vil du blive kørt på hospitalet og modtage hjælp, men hvis du af ukendte årsager kræver at blive sat af, så vil ambulancefolkene blive nødt til at føje dig. Du har altså ikke selv nogen andel i at modtage hjælp, men hjælpen er ikke uimodståelig, da du kan forlange at blive sat af. Hvorvidt denne passive, men dog frivillige modtagelse af hjælp skal betegnes som "synergistisk" er et definitionsspørgsmål. Nogle vil sige, at der bliver tale om synergisme så snart nåden ikke er uimodståelig, mens

⁶² Hasker 2004, 115–16

⁶³ Hasker 2004, 161

⁶⁴ Fitzgerald og Cavadini 1999, s.v. Liberty

⁶⁵ Gregersen 1997, 100–101

⁶⁶ Grane 2000, 56

⁶⁷ Tiessen 2007, 356

⁶⁸ Olsen 2017, 228

⁶⁹ Brierly 2014

andre vil sige, at der først er tale om synergisme, når mennesket gør en *fortjenstfuld* handling.⁷⁰ At undlade at afvise troens gave, er ikke en fortjenstfuld handling. Paulus udtrykker flere gange at tro netop *ikke* er en gerning, og stiller troen op i et modsætningsforhold til gerninger.

Denne tanke kan også forklare de steder i Bibelen, hvor vi læser om Guds universelle frelsesvilje, fx: ”Det er godt og værdsat hos Gud, vor frelser, som vil, at alle mennesker skal frelses.” (1 Tim 2:3-4 D92). Hvis nåden er uimodståelig, så kunne disse vers indikere, at alle bliver frelst – men dette afvises i fx Rom 9, hvor bl.a. Esau og Farao dømmes som fortabte. Altså må der være noget, som går imod Guds universelle frelsesvilje - fx menneskets frie vilje.⁷¹ ”Guds nåde er blevet åbenbaret til frelse for alle mennesker” (Tit. 2:11 D92), men Gud tvinger ikke sin frelse for alle mennesker igennem. Mennesket har sin frihed til at afvise Guds nåde. Som nævnt tidligere bruges Ef 2:8 ofte som argument for den uimodståelige nåde og mod en synergistisk soteriologi. Men når Paulus skriver ”Τῇ γὰρ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι διὰ πίστεως · καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν, θεοῦ τὸ δῶρον” (Ef 2:8 NA28), er det ikke *troen* der er en gave fra Gud; τοῦτο (neut.) henviser ikke til πίστεως (fem.), men Guds gave er *hele processen* med frelse af nåde ved tro.⁷²

“Rejection of Molinism because it used middle knowledge in defense of libertarian freedom need not lead to rejection of middle knowledge within a monergistic framework.”⁷³

MELLEMVIDEN OG PRÆDESTINATION

Også når det gælder læren om prædestination forsøger Molina at forene umiddelbart uforenlige bibeltekster. Molina vedkender, at der er tekster i Bibelen som beskriver Guds suveræne prædestination af individuelle personer til både frelse og fortabelse (Rom 9:18),⁷⁴ tekster der bekræfter Guds universelle frelsesvilje, og tekster der bekræfter menneskets frie vilje.⁷⁵

I diskussionen omkring prædestination er det specielt Rom 8:29-30 og 1 Pet 1:1-2 der fylder, også for Molina. Begge disse tekster behandler forudviden som en faktor i udvælgelsen. Men hvilken type forudviden er der tale om? Paulus og Peter skelnede ikke mellem naturlig viden, mellemviden og fri viden.⁷⁶

Molina benægter, på baggrund af Rom 9, at udvælgelsen er baseret på Guds forudviden om, hvem der frit vil tage imod frelsen. Det ville nemlig betyde, at det er vi mennesker som prædestinerer os selv, gennem vores tro på Kristus (eller mangel på samme), og ikke, at det er Guds suveræne valg. Det ville betyde, at Guds ord modsiger sig selv, og det er ikke en mulighed. Altså kan det ikke være Guds frie viden der er tale om, i disse tekster.⁷⁷

Guds naturlige viden indeholder alle logisk mulige udsagn. På baggrund af Guds naturlige viden er det muligt, at ethvert menneske frit ville tro på Jesus og blive frelst. På den baggrund ville Rom 8:29-30 og 1 Pet 1:1-2 tale om, at alle ville være forudbestemt til frelse. Men også det ville være en læsning, hvor Bibelen modsiger sig selv, for universalisme afvises også. Derfor kan der heller ikke være tale om Guds naturlige viden i disse tekster.

⁷⁰ Brierly 2014

⁷¹ Brierly 2014

⁷² Brierly 2014

⁷³ Tiessen 2007, 361

⁷⁴ MacGregor 2015, 2

⁷⁵ MacGregor 2015, 1

⁷⁶ MacGregor 2015, 3

⁷⁷ MacGregor 2015, 3

Det efterlader os med den mulighed, at når der tales om forudviden i Rom 8:29-30 og 1 Pet 1:1-2, så hentydes der til Guds mellemviden. Prædestination afhænger af hvem Gud vidste *ville* blive frelst, i de omstændigheder som han valgte at skabe.

Som nævnt tidligere har Plantinga fremsat en teori om 'transworld depravity', en teori som bakkes op af flere andre molinister, fx Flint og Craig⁷⁸. Denne teori rækker også ind i diskussionen om prædestination, hvor Craig bruger teorien til at forklare, at enhver som går fortabt i denne verden, ville være gået fortabt i enhver verden, som det var muligt for Gud at skabe.⁷⁹

Som Molina også siger, så peger Bibelen dog måske i en anden retning. Jesus siger i Matt 11:21: "Ve dig, Korazin! Ve dig, Betsajda! For hvis de mægtige gerninger, der er sket i jer, var sket i Tyrus og Sidon, havde de for længst omvendt sig i sæk og aske." Her udtrykker Jesus, ved hjælp af mellemviden, at indbyggerne i Tyrus og Sidon ville have angret, hvis de var blevet mødt med et andet budskab.

'Transworld depravity' spiller ingen rolle i Guds forudbestemmelse til frelse og fortabelse. Rom 9 lærer os, at forudbestemmelsen er ubetinget, og det er Guds suveræne valg. På baggrund af sin mellemviden vælger Gud suverænt én af de verdener han kunne have valgt, og de, som i denne verden frit tager imod frelsen, er dem, som Gud har forudbestemt til frelsen.⁸⁰ "God cannot be gainsaid for electing some people and reprobating others, since all feasible worlds available to him at this stage are equally good, and God's electing some and reprobating others is simply the logically unavoidable consequence of his choice to create a world at all."⁸¹ Gud har forudviden om, hvad ethvert menneske frit ville gøre i enhver mulig verden, men prædestination er ikke baseret på denne viden.

KONKLUSION

Forholdet mellem Guds forudviden og menneskets frie vilje er et omdiskuteret og indviklet tema. Kuiper mener sågar at det er et paradoks, som ikke kan forstås med menneskelig forstand, men blot må accepteres på samme linje som treenigheden og tonaturlæren. Men Molina er kommet med et utroligt kvalificeret bud på en teori, som formår at favne bredt over Guds suverænitet, almagt og alviden, og samtidig beholde en stærk vægtlægning af menneskets frie vilje.

Med molinisme undgår man, at 'fri vilje'-begrebet mest af alt virker som en illusion, som i calvinismens kompatibilistiske teori. Man undgår også den nedprioritering af Guds suverænitet, som man tilsyneladende møder hos åben teisme (som dog må anerkendes for deres argumenter vedr. antropomorfismen) og arminianisme. Gud har kontrol, ikke fordi han *forårsager* alt – men fordi mennesker placeres i omstændigheder, hvor de træffer de frie valg, som han har planlagt.

William Lane Craig har formuleret sig således: "Middle knowledge, if coherent, is one of the most fruitful theological ideas ever conceived. For it would serve to explain not only God's knowledge of the future, but divine providence and predestination as well."⁸² Mellemviden kan hjælpe med at svare på mange forskellige teologiske problemstillinger,⁸³ hvor vi her i opgaven blot har været omkring et par konkrete eksempler. Alt sammen uden

⁷⁸ Craig 2000, 147

⁷⁹ MacGregor 2015, 6

⁸⁰ Flint 2006, 118

⁸¹ MacGregor 2015, 7

⁸² Craig 2000, 127

⁸³ MacGregor 2015, 11–12

at gå på kompromis med hverken guddommelig suverænitet eller menneskelig frihed. Fri vilje og prædestination er ikke ekskluderende fænomener, og der er gode argumenter der peger imod, at molinisme ikke fordrer en (semi)-pelagiansk, synergistisk soteriologi.

Diskussionen har kørt i det meste af kirkens historie, og det er klart, at det er indbildsk at tro, at problemet kan redegøres og løses på 6.000 ord. Men jeg synes at have fremsat et kumulativt argument som viser, at molinisme har tyngde, og der er en grund til, at molinisme stille og roligt begynder at spille en rolle i den teologiske (og filosofiske) diskussion – forhåbentligt snart også i Skandinaviske kredse.

*"Not only does the Molinist view make room for human freedom, but it affords God a means of choosing which world of free creatures to create. For by knowing how persons would freely choose in whatever circumstances they might be in, God can-by decreeing to place just those persons in just those circumstances-bring about his ultimate purposes through free creaturely decisions."*⁸⁴

⁸⁴ Boyd m.fl. 2009 Loc. 1501

BIBLIOGRAFI

- Basinger**, David. 1993. "Divine Control and Human Freedom: Is Middle Knowledge the Answer?" *Journal of the Evangelical Theological Society* 36 (1): 55–64. (10 sider)
- Boyd**, Gregory A, David Hunt, William Lane Craig, og Paul Helm. 2009. *Divine Foreknowledge: Four Views*. Redigeret af James K Beilby og Paul R Eddy. Kindle version. Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press.
<https://www.ivpress.com/divine-foreknowledge-ebook>. (221 sider)
- Brierly**, Justin. 2014. "Molinism vs. Calvinism". *Premier Christian Radio—Unbelievable?* United Kingdom.
<https://www.reasonablefaith.org/videos/interviews-panels/calvinism-vs-molinism/>. (80 minutter - 9 sider)
- Craig**, William Lane. 2000. *The Only Wise God: The Compatibility of Divine Foreknowledge and Human Freedom*. Reprinted. Eugene, Or: Wipf and Stock. (s. 11-154 - 144 sider)
- . 2019. "Hasker On Divine Knowledge". *Reasonable Faith*. Set marts 25.
<https://www.reasonablefaith.org/writings/scholarly-writings/divine-omniscience/hasker-on-divine-knowledge/>. (17 sider)
- Fitzgerald**, Allan, og John C. Cavadini, red. 1999. *Augustine through the ages: an encyclopedia*. Grand Rapids, Mich: W.B. Eerdmans. (s. 495-497 - 3 sider)
- Flint**, Thomas P. 2006. *Divine Providence: The Molinist Account*. 1. print. Cornell paperback. Cornell Studies in the Philosophy of Religion. Ithaca, N.Y.: Cornell Univ. Press. (s. 11-137; 159-250 - 222 sider)
- Grane**, Leif. 2000. *Den danske Folkekirkes bekendelsesskrifter*. Frederiksberg: ANIS. (s. 56-57 - 2 sider)
- Gregersen**, Niels Henrik. 1997. *Fragmenter af et spejl: bidrag til dogmatikken*. Frederiksberg: Anis. (s. 100-106 - 7 sider)
- Hasker**, William. 2004. *Providence, evil, and the openness of God*. London; New York: Routledge. (s. 97-165 - 69 sider)
- Jakobsen**, David. 2013. "Arthur Norman Priors bidrag til metafysikken". PhD, Aalborg Universitet.
[http://vbn.aau.dk/da/publications/arthur-norman-priors-bidrag-til-metafysikken\(34a484b6-fd2d-4581-8ee0-a9a8496ad69f\).html](http://vbn.aau.dk/da/publications/arthur-norman-priors-bidrag-til-metafysikken(34a484b6-fd2d-4581-8ee0-a9a8496ad69f).html). (93-123 - 31 sider)
- MacGregor**, Kirk R. 2015. "Luis de Molina's Doctrine of Predestination". I . Atlanta.
https://www.researchgate.net/publication/319128147_Luis_de_Molina's_Doctrine_of_Predestination. (9 sider)
- Molina**, Luis de. 1988. *On Divine Foreknowledge: Part IV of the Concordia*. Oversat af Alfred J. Freddoso. Ithaca: Cornell University Press. (s. vii-xii; 164-195) - 38 sider)
- Olsen**, Jakob Valdemar. 2017. "Molinisme, forudviden og den lutherske bekendelse". *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke* 44 (3): 227–48. (22 sider)
- Picirilli**, Robert E. 2000. "Foreknowledge, Freedom and the Future". *Journal of the Evangelical Theological Society* 43 (2): 259–71. (13 sider)
- Swartz**, Norman. 2019. "Foreknowledge and Free Will". *The Internet Encyclopedia of Philosophy*. Set marts 25.
<https://www.iep.utm.edu/foreknow/>. (31 sider)
- Tiessen**, Terrance L. 2007. "Why Calvinists Should Believe in Divine Middle Knowledge, Although They Reject Molinism". *The Westminster Theological Journal* 69 (2): 345–66. (22 sider)

I alt: 870sider

